

Tyresö kommun

TJÄNSTESKRIVELSE

2013-11-05

1 (9)

Ingela Fehér

Diarienummer

2013/BUN059, 41

Barn- och utbildningsförvaltningen
Tyresö kommun

Rapport - Metoder mot kränkande behandling

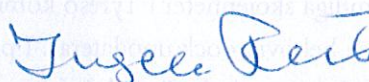
Förslag till beslut

Nämnden noterar rapporten om metoder mot kränkande behandling.

Erik Sanner

t f förvaltningschef

Ingela Fehér

handläggare

Sammanfattning

I denna kartläggning ges en överblick av hur kommunens skolor och förskolor arbetar mot kränkande behandling. Speciellt fokus läggs på vilka metoder man använder sig av, såväl för att förebygga som för att åtgärda kränkningar. Kartläggningen behandlar även Skolverkets utvärdering och övrig forskning kring olika antimobbingsprogram.

Beskrivning av ärendet

I skollagens sjätte kapitel regleras hur skolor och förskolor ska arbeta mot kränkande behandling.

Det ska genomföras ett arbete för att förebygga och förhindra kränkningar. I en plan mot kränkande behandling som revideras och följs upp årligen ska skolorna redogöra för vilket arbete som behövs för att förebygga och förhindra kränkande behandling av barn och elever. Planens utformning ska vara förenlig med grundläggande demokratiska värderingar och mänskliga rättigheter och den värdegrund som finns i läroplanerna.

Det finns också ett krav på att anmäla, utreda och vidta åtgärder när en kränkningssituation uppstår. Det är den utsatta personens upplevelse som avgör om en handling ska betraktas som en kränkning.

Samtliga skolenheter i Tyresö kommun har en plan mot kränkande behandling, vissa behöver dock uppdateras. I planerna beskrivs hur man arbetar med att **förebygga** och **åtgärda** kränkningar på olika sätt. De innehåller bland annat definitioner av olika begrepp, kartläggningar av risksituationer och checklistor för hur personalen ska agera i konkreta kränkningssituationer. I planerna anges generella metoder i arbetet mot kränkningar vilka följer av författningar och lokala lösningar samt speciella metoder/modeller som är framtagna av externa aktörer. Elever och föräldrar är delaktiga i utformningen av planerna och planerna följs i de flesta fall upp årligen.

I vissa fall har skolorna delat upp planerna i likabehandlingsplan (mot diskriminering), plan mot kränkande behandling och antimobbningsplan. Med mobbning avses då upprepade tillfällen av kränkningar.

Generella metoder – förebyggande och åtgärdande

Alla skolenheter använder en stor del av nedanstående metoder:

Förebyggande arbete som följer direkt av lag och läroplan

- Värdegrundsarbete
- Utvecklingssamtal

Förebyggande arbete, lokala lösningar

- Bevakning på skolgårdar/rastvärdar
- Kamratstödjure/faddrar
- Gruppstärkande övningar (värdegrundsarbete)
- Trivselregler, ordningsregler
- Livskunskap (värdegrundsarbete)
- Kamratmassage/yoga
- Samtal om vänskap (värdegrundsarbete)
- Trygghetsråd

Kartläggning och kompetensutveckling

- Enkäter för att få fram elevers erfarenheter av kränkningar
- Kartläggning av risksituationer
- Kompetensutveckling

Direkta åtgärder

- Åtgärdsplaner, handlingsplaner och checklistor som används vid kränkningar (inklusive anmälan till huvudmannen)
- Föräldrakontakter när någon incident inträffat (följer lagens krav på samarbete med hemmen)
- Antimobbningsteam m.m

Flera av dessa metoder kan direkt kopplas till krav i lagar, föreskrifter och läroplaner och vissa är ett resultat av lokala lösningar.

Värdegrundsarbetet är enligt skollag och läroplan den centrala delen i det förebyggande arbetet mot kränkningar. Samtliga enheter har gjort en tydlig koppling till dessa styrdokument i sina planer mot kränkande behandling.

I skollagens första kapitel står att utbildningens värdegrund och uppdrag ska anges i läroplanen. Det framgår också att utbildningen ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och mänskliga rättigheter samt att var och en som verkar inom utbildningen aktivt ska motverka alla former av kränkande behandling. Utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

I läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, kapitel ett och två, konkretiseras hur man ska arbeta med värdegrunden i skolan. Skolan ska bland annat främja förståelse för andra människor, eget ansvarstagande och respekt för alla människors egenvärde.

Utvecklingssamtal kan enligt skollagen 10 kap. 12-13 §§, förutom att följa upp elevernas kunskapsutveckling, användas för att följa upp den sociala utvecklingen. På så sätt kan det bli ett verktyg i arbetet mot kränkande behandling genom att sätta upp sociala mål för elever som kränker andra elever.

Föräldrakontakter är ett viktigt inslag i det åtgärdande arbetet mot kränkningar. I skollagen 1 kap. 4 § framgår bland annat att skolan i samarbete med hemmen ska främja barns och elevers utveckling till aktiva och ansvarskännande individer.

Kartläggning av risksituationer

Flera skolor använder sig av enkäter där elever får svara på om de känner sig trygga i skola och hur de upplever olika delar av skoldagen, på fritids, på rasterna, i klassrummet osv.

Kränkningar sker oftast där de är svåra att upptäcka, undanskymda platser på skolgården, i omklädningsrum och på internet. Genom att identifiera och känna till sådana risksituationer kan skolorna medvetet sätta in mer tillsyn på sådana platser, inte tillåta mobiltelefoner i omklädningsrum och vara lyhörd för vad som skrivs på internet. Vidare ger skolan information till vårdnadshavarna om hur de kan upptäcka om deras barn är utsatta för kränkningar eller kränker andra samt hur de kan hjälpa sina barn.

Handlingsplaner/åtgärdsplaner/checklistor

En handlingsplan då elev kränker elev kan se ut så här:

- Vi ingriper när vi ser eller hör elever som bråkar eller utsätter någon annan för kränkande behandling. Ansvaret ligger hos den vuxne som är på plats. Samtal sker mellan de inblandade. Den vuxne informerar sedan vidare till klassföreståndare/barngruppsansvarig.
- Vid upprepade konflikter kontakter klassföreståndare/barngruppsansvarig föräldrarna.

- Upprepas den kränkande behandlingen och kan upplevas som mobbning kopplas hjälpgruppen in.

En handlingsplan då en vuxen kränker en elev kan se ut så här:

- Samtal med berörd vuxen genomförs när elev, förälder eller personal anser att kränkning har ägt rum.
- Den som har kontaktas ansvarar för att rektor kopplas in.
- Rektorn ansvarar för att åtgärder och resultat dokumenteras samt att uppföljning sker.

Se även bilaga med exempel på en kartläggning och en detaljerad åtgärdsplan som visar vilka åtgärder som vidtas vid olika situationer och vem som ansvarar för att det blir gjort (vad, när, vem).

Speciella program mot kränkande behandling

I flera skolenheter används externa metoder, oftast inte i sin helhet utan mer i modifierad form eller som inspirationskälla. Sådana metoder är Olwaeus, Farstamodellen, SET/Livsviktigt, Charlie, Friends, tumlarmodellen – konfliktsamtal kring konsekvenser av elevens handlingar och Lions Quest. Det är också vanligt att man plockar ihop ”det bästa” från flera metoder. Även Livskunskap som ett övergripande tema förekommer. Inom konceptet för dessa metoder ingår användningen av flera generella metoder, vilka beskrivits ovan.

Bland de utbildningar som genomförts på skolenheterna finns Netscans föreläsning mot kränkningar på internet, föreläsning med Fredrik Ahlin om inkluderingsproblem och utbildning med Gordon Neufield om anknytningsproblem.

Skolverkets forskning, utvärderingar och råd

Skolverket har gjort en utvärdering av metoder mot mobbning, rapport 353, 2011, som baserar sig på stora mängder kvantitativa och kvalitativa data från 39 olika skolor. Cirka 10000 elever har besvarat enkäter och 840 personer har intervjuats.

Åtta namngivna program som används mot mobbning har ingått i utvärderingen: Farstametoden, Friends, Lions Quest, Olweusprogrammet, SET Social

och emotionell träning/Livsviktigt, Skolkomet, Skolmedling samt Stegvis”. Fem av dem **används i begränsad form** på ett antal skolor i Tyresö kommun.

Resultaten av utvärderingen visar bland annat att olika insatser har olika effekt för pojkar och flickor samt olika effekt beroende på om mobbningen är social eller fysisk. Den visar också att ingen enskild insats har dramatiskt positiva effekter. För att en skola ska lyckas förebygga och åtgärda mobbning krävs ett **systematiskt arbete och en kombination av insatser**.

De effektivaste insatserna mot mobbning är enligt Skolverkets utvärdering:

- **Elever medverkar** aktivt i det förebyggande arbetet mot mobbning, inte bara vid enstaka tillfällen, utan att elever i hög grad får i uppgift att med stöd av och i samarbete med vuxna på skolan hålla i olika aktiviteter med syfte att skapa en god atmosfär, (kamratstödjare räknas inte till denna insats).
- **Uppföljning/utvärdering** av elevernas situation när det gäller mobbning, vilket ska genomföras regelbundet. Resultaten ska användas för att utveckla och justera insatserna mot mobbning.
- **Kooperativt lag** – det vill säga antimobbningsteam, trygghetsgrupp eller dylikt med bred sammansättning av både lärare och personal med specialistkompetens såsom skolsköterska, kurator eller specialpedagog.
- **Åtgärder för mobbare och mobbade** – det finns rutiner för att åtgärda och följa upp som berör både den som blivit mobbad och den som utfört mobbningen.

För att insatsen ska ha effekt även för flickor måste det också finnas rutiner för bearbetning och stöd till de inblandade.

- **Personalutbildning** – innebär att flertalet av personalen fått utbildning som ökar deras förståelse för mobbning och kränkningar.

Dessutom fungerar för flickor:

- **Rastvaktssystem** – väl utvecklat, schemalagt och baserat på kartläggning av platser som upplevs som farliga och där det finns särskild personal med uppgift att vistas bland eleverna och ordna särskilda aktiviteter för dem.

Dessutom fungerar för pojkar:

- **Relationsfrämjande** åtgärder mellan elever – en medveten strategi som konkretiseras i aktiviteter för att skapa närhet och gemenskap.

- **Dokumentation av ärenden** – utifrån utarbetade rutiner.
- **Ordningsregler** – framtagna i samarbete mellan personal och elever.
- **Disciplinära strategier** – som lärare finner stöd i och agerar efter, exempelvis gällande vilka påföljder eller konsekvenser som används vid oacceptabelt beteende.

I sammanfattningen av Skolverkets rapport står bland annat följande:

”Utifrån resultaten kan Skolverket inte rekommendera något program i sin helhet. Däremot kan programmen **fungera som inspiration och källa till enskilda insatser** och förhoppningsvis leda till att färre barn och elever i skolan utsätts för kränkningar, och till att mobbning upptäcks och åtgärdas”.

Fokus måste därmed ligga på det **konkreta arbetssättet** och att det **inte strider mot lagar och läroplaner**, både när man använder sig av generella och speciella metoder.

Livskunskap används som övergripande tema i skolor både i Tyresö och på andra platser runtom i Sverige. När det gäller livskunskap bedömer Skolverket att innehållet i livskunskap ryms inom andra kursplaner, ofta i ämnena biologi, samhällskunskap och religionskunskap. Det är därför möjligt att använda skolans val till att arbeta ämnesövergripande och fördjupande i ett eller flera ämnen och kalla detta tema Livskunskap. Ämnet får dock inte användas på så sätt att elever styrs att lämna ut sig själva eller att det kränker deras integritet. Skolverkets sammanställning av innebörden av de olika metoderna och kommentarer kring dessa finns i bilaga 2. Mer om Skolverkets rekommendationer i arbetet mot mobbning finns i rapporten 353, 2011.

Övrig forskning

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) presenterade år 2009 en internationell forskningsrapport om olika antimobbningsprogram. I denna studie beaktas 59 olika program, varav ett är svenskt, nämligen Olwaeusprogrammet. Även ett finskt program, KIVA, återfinns i rapporten och har fått mycket bra kritik.

Studien inkluderar endast program mot mobbning, inte övriga former av kränkningar och hot. För att en handling ska betraktas som mobbning ska det

finnas en obalans i maktförhållandet mellan den som kränker och den som blir kränkt. Det ska också vara fråga om upprepade kränkningar.

Underlaget till rapporten har hämtats från en stor mängd elektroniska databaser, vetenskapliga tidskrifter och genom kontakter med forskare.

Studiens fokus ligger inte på att utvärdera de enskilda programtyperna utan främst på att klargöra vilka programkomponenter som återfinns i de olika programmen och vilka av dessa faktorer som ökar chanserna att lyckas förebygga och minska mobbningen.

För 30 av de 59 olika programmen har man kartlagt vilka komponenter som används i antimobbningsarbetet och i hur många program de olika komponenterna förekommer. Beskrivningen stämmer i stora delar överens med hur man arbetar i Tyresös skolor.

1. Skolövergripande anti-mobbningpolicy 22
2. Klassrumsregler 23
3. Skolkonferenser/information till elever i storgrupp 17
4. Utbildningsmaterial om mobbning (i klassrummet) 26
5. Ledarskap i klassrummet 23
6. Arbetsgrupper med experter (till exempel lärare, kuratorer och rådgivare) 16
7. Arbete med mobbare 17
8. Arbete med mobbade 18
9. Arbete med elever som kamratstödjare (elevmedling, mentorskap m.m) 9
10. Information till lärare 29
11. Information till föräldrar 20
12. Ökad tillsyn av skolgårdar 10
13. Disciplinära åtgärder 10
14. Icke-disciplinära åtgärder 6
15. Inslag av annan reparativ rättvisa 1
16. Skoldomstolar mot mobbning 0
17. Lärarutbildning 21
18. Föräldrautbildning/möten 11
19. Utbildningsvideo 15
20. Virtuella datorprogram 3

De komponenter som hade starkast effekt för att minska mobbning var ökad tillsyn av skolgårdar, disciplinära åtgärder, arbete med elever som kamratstödjare och föräldrautbildning. Ingen av komponenterna visade sig vara dåliga i arbetet mot mobbning.

Den största fördelen med att arbeta med antimobbningsprogram är enligt rapporten att man kan tillhandahålla en systematik som möjliggör ändringar av rutiner i skolan. Att bygga upp ett gemensamt värdesystem mot mobbning i en skola tar tid. Programmen tar därför förhållandevis lång tid att implementera.

Ett par av slutsatserna i rapporten är att det lönar sig att arbeta med ett antimobbningsprogram generellt sett. Enligt rapporten minskade antalet mobbare med 23 % och antalet mobbade med 17 % i de skolor som arbetade med ett program. Det enda svenska program som forskats på är enligt rapporten Olwaeusprogrammet. Andra program som bedrivs i Sverige kan enligt rapporten vara väl så bra, även om det ännu så länge inte vetenskapligt belagt.

Vid sidan av BRÅ-rapporten finns en del universitetsuppsatser kring olika program. De har dock inte samma vetenskapliga bredd som Skolverkets utvärdering och BRÅ-rapporten.

Slutsatser

Skolverkets utvärdering från 2011 motsäger delvis BRÅ-rapporten från 2009, eftersom Skolverkets analys visade att de färdiga programmen, inklusive Olwaeusprogrammet, inte var lämpliga att tillämpa i sin helhet. BRÅ-rapporten främjar tvärt emot användningen av färdiga program. Däremot föreligger enighet kring vilka generella metoder, eller programkomponenter, som är framgångsrika i arbetet mot kränkningar. Detsamma gäller själva systematiken i antimobbningsarbetet, som betonas i bägge studierna.

Den internationella forskningen visar att en viktig aspekt för att lyckas med antimobbningsarbetet är att hela skolan är delaktig, såväl skolledning som lärare och övrig skolpersonal och att de har en gemensam uppfattning om hur man ska agera mot mobbning. Skolan bör enligt Skolverket också kartlägga förekomsten av mobbning med så kallade enkätformulär.

